

PEDAGOGIK FAOLIYATNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Egamberdiyev Farhod Tuxtayevich

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti . Ijtimoiy fanlar fakulteti psixologiya
fanlar bo'yicha falsafa fanlar doktori (PhD)

Moyliyeva Shahzoda Tolib qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti. Ijtimoiy fanlar fakulteti boshlang'ich
ta'lim yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20303670>

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogik faoliyatning psixologik xususiyatlari, o'qituvchi shaxsining kasbiy-psixologik sifatleri, ta'lim jarayonidagi motivatsiya, kommunikativ kompetensiya, emotsional barqarorlik, refleksiya va pedagogik qobiliyatlarning ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogning nafaqat bilim beruvchi, balki psixologik boshqaruvchi, tarbiyachi va innovator sifatidagi roli ortib borayotgani asoslab beriladi. Maqolada pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishda psixologik omillarning ta'siri, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqotning ahamiyati hamda kasbiy kompetensiyani rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyot sifatini oshirish, o'qituvchi shaxsini rivojlantirish va ta'lim samaradorligini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'z. Pedagogik faoliyat, pedagogik psixologiya, motivatsiya, kommunikativ kompetensiya, emotsional barqarorlik, refleksiya, pedagogik mahorat, kasbiy kompetensiya.

Annotation. This article examines the psychological characteristics of pedagogical activity, including the professional and psychological qualities of teachers, motivation, communicative competence, emotional stability, reflection, and pedagogical abilities. The study highlights the growing role of teachers in modern education not only as knowledge providers but also as psychological leaders, mentors, and innovators. Particular attention is given to the influence of psychological factors on teaching effectiveness, teacher-student interaction, and professional competence development. The findings are valuable for improving educational quality, strengthening teacher professionalism, and enhancing learning outcomes.

Keywords. Pedagogical activity, educational psychology, motivation, communicative competence, emotional stability, reflection, pedagogical mastery, professional competence.

Аннотация . В данной статье рассматриваются психологические особенности педагогической деятельности, профессионально-психологические качества личности педагога, значение мотивации, коммуникативной компетентности, эмоциональной устойчивости, рефлексии и педагогических способностей. Обосновывается возрастающая роль современного педагога как носителя знаний, психологического лидера, воспитателя и новатора. Анализируются психологические факторы повышения эффективности педагогической деятельности, особенности взаимодействия учителя и ученика, а также пути развития профессиональной компетентности. Результаты исследования имеют важное значение для повышения качества образования и профессионального роста педагогов.

Ключевые слова. Русский: педагогическая деятельность, педагогическая психология, мотивация, коммуникативная компетентность, эмоциональная устойчивость, рефлексия, педагогическое мастерство, профессиональная компетентность.

Jamiyat taraqqiyoti va ta'lim tizimi rivojlanishi pedagog shaxsiga bo'lgan talablarni tubdan o'zgartirmoqda. Hozirgi davrda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning psixologik rivojlanishini boshqaruvchi, ijtimoiylashuviga ko'maklashuvchi va shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi mutaxassis hisoblanadi. Shu sababli pedagogik faoliyatning psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning dolzarb masalalaridan biridir [7:289].

Mavzuning dolzarbligi shundaki, pedagogik faoliyat samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining individual psixologik xususiyatlari, kasbiy motivatsiyasi, emotsional holati va kommunikativ qobiliyatlariga bog'liq. Psixologik jihatdan yetuk pedagog o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatadi, ta'lim sifatini oshiradi va shaxsiga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshiradi.

Pedagogik faoliyatning mohiyati va psixologik mazmuni. Pedagogik faoliyat insonni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishga qaratilgan murakkab, ko'p qirrali kasbiy faoliyat turi hisoblanadi. Ushbu faoliyatning psixologik mazmuni pedagog shaxsining individual xususiyatlari, kasbiy tayyorgarligi, emotsional holati, ijtimoiy munosabatlari hamda o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish qobiliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Pedagogik faoliyat jarayonida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxs rivojlanishini boshqaruvchi, motivator, psixolog va ijtimoiy yetakchi sifatida ham namoyon bo'ladi [3:104:105].

Pedagogik faoliyatning psixologik asoslari, avvalo, o'qituvchining shaxsiy sifatlari orqali namoyon bo'ladi. Bunga pedagogik yo'nalganlik, kasbiy motivatsiya, empatiya, refleksiya, kommunikativlik va emotsional barqarorlik kiradi. Mazkur sifatlar pedagogning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillar sanaladi. O'qituvchining psixologik tayyorgarligi qanchalik yuqori bo'lsa, uning ta'lim samaradorligi ham shunchalik yuqori bo'ladi [8:156].

Kasbiy motivatsiya va pedagogik yo'nalganlik. Kasbiy motivatsiya pedagogik faoliyatning asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. O'qituvchining kasbiga mehr qo'yishi, pedagogik faoliyatning ijtimoiy ahamiyatini anglashi, o'z ustida ishlashga intilishi ta'lim sifati oshishiga xizmat qiladi. Ichki motivatsiyaga ega pedagoglar o'quvchilar bilan samarali ishlaydi, innovatsion metodlarni qo'llashga moyil bo'ladi hamda kasbiy rivojlanishda yuqori natijalarga erishadi. Pedagogik yo'nalganlik esa o'qituvchining o'quvchi shaxsini rivojlantirishga qaratilgan barqaror intilishi bo'lib, bunda pedagogning insonparvarlik pozitsiyasi, kasbiy qadriyatlari va tarbiyaviy maqsadlari muhim o'rin tutadi [10:311-312].

Kommunikativ kompetensiya va pedagogik muloqot. Pedagogik faoliyatning markaziy komponentlaridan biri kommunikativ kompetensiyadir. O'qituvchining nutq madaniyati, tinglash qobiliyati, pedagogik takt, empatiya va muloqot strategiyalaridan samarali foydalanishi ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydi. O'quvchi bilan ijobiy psixologik aloqa o'rnatgan pedagog o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularda ishonch va faollikni shakllantiradi. Pedagogik muloqotning samaradorligi o'qituvchining individual yondashuvi, konfliktlarni boshqarish ko'nikmalari va jamoada sog'lom psixologik muhit yaratish qobiliyatiga ham bog'liqdir [9:203-204].

Emotsional barqarorlik va stressga chidamlilik. Ta'lim jarayonida pedagog ko'plab murakkab psixologik vaziyatlarga duch keladi. O'quvchilarning individual xususiyatlari, ota-onalar bilan ishlash, yuqori mas'uliyat va ish yuklamasi o'qituvchidan emotsional barqarorlikni talab qiladi. Emotsional jihatdan barqaror pedagog o'z hissiyotlarini boshqara oladi, stressli vaziyatlarda oqilona qaror qabul qiladi va professional faoliyat samaradorligini saqlab qoladi [2:274]. Shuningdek, emotsional intellektning rivojlanganligi pedagogning professional kuyish sindromidan himoyalashiga yordam beradi.

Refleksiya va o‘z-o‘zini rivojlantirish. Refleksiya pedagogik faoliyatning muhim psixologik mexanizmlaridan biri bo‘lib, o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilishi, yutuq va kamchiliklarini baholashi hamda kasbiy rivojlanishga intilishida namoyon bo‘ladi. Refleksiv yondashuv pedagogga o‘z metodikasini takomillashtirish, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish va ta‘lim samaradorligini oshirish imkonini beradi. O‘z-o‘zini rivojlantirishga intilgan pedagog zamonaviy ta‘lim talablariga moslashadi va raqobatbardosh mutaxassisga aylanadi.[5:71-75]

Pedagogik qobiliyat va kreativlik. Pedagogik qobiliyat o‘qituvchining kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishini ta‘minlovchi individual-psixologik xususiyatlar majmuasidir. Didaktik qobiliyat, tashkiliy qobiliyat, perseptiv sezgirlik, nutq mahorati va prognostik yondashuv pedagogik faoliyatning samarali kechishiga xizmat qiladi [1:345]. Kreativlik esa pedagogga dars jarayonini qiziqarli tashkil etish, innovatsion usullardan foydalanish, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish imkonini beradi. Kreativ pedagog zamonaviy ta‘limning asosiy talablaridan biri hisoblanadi.[6: 88-94]

O‘qituvchi shaxsiga qo‘yiladigan psixologik talablar. Zamonaviy ta‘lim tizimida pedagog shaxsiga yuksak psixologik va kasbiy talablar qo‘yiladi. O‘qituvchi pedagogik takt, empatiya, mas‘uliyat, liderlik, ijtimoiy faollik, moslashuvchanlik, o‘zini boshqarish va innovatsion fikrlash kabi sifatlarga ega bo‘lishi zarur. Mazkur sifatlari pedagogning nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi faoliyatini ham samarali tashkil etishini ta‘minlaydi [4:52-54].

Takliflar. Pedagogik faoliyatda uchraydigan psixologik muammolar. Pedagogik faoliyat murakkabligi sababli o‘qituvchilar faoliyatida kasbiy stress, emotsional zo‘riqish, motivatsiya pasayishi, kommunikativ to‘siqlar va professional kuyish kabi muammolar uchrashi mumkin. Ushbu holatlar pedagog faoliyati samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu bois psixologik treninglar, kasbiy maslahatlar, motivatsion dasturlar va malaka oshirish kurslari muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish yo‘llari. Pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish uchun pedagoglarning kasbiy motivatsiyasini rivojlantirish, kommunikativ kompetensiyasini kuchaytirish, emotsional intellektini shakllantirish, refleksiv ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni amaliyotga keng joriy etish lozim. Shuningdek, shaxsiga yo‘naltirilgan ta‘lim yondashuvi pedagogik faoliyatning psixologik samaradorligini yanada oshiradi.

Xulosa. Pedagogik faoliyatning psixologik xususiyatlari o‘qituvchining kasbiy muvaffaqiyati va ta‘lim sifatini belgilovchi muhim omillardandir. Motivatsiya, kommunikativlik, emotsional barqarorlik, refleksiya va kreativlik pedagogik faoliyatning asosiy psixologik komponentlari hisoblanadi. Ushbu jihatlarni chuqur rivojlantirish pedagogning professional kompetensiyasini oshiradi, o‘quvchilar bilan samarali munosabatlarni shakllantiradi va zamonaviy ta‘lim tizimining samaradorligini kuchaytiradi. Shunday ekan, pedagogik faoliyatning psixologik asoslarini o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish bugungi ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir.

References:

1. G‘oziyev E.G‘. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 345–bet.
2. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: TDPU, 2020. – 267–274–betlar.
3. Nishonova Z.T. Pedagogik mahorat va psixologik kompetensiya. – Toshkent: Fan, 2021. – 104–105–betlar.
4. Vygotskiy L.S. Ta‘lim psixologiyasi asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018. – 52–54–betlar.
5. Karimova V.M. Pedagogik faoliyatda kommunikativ kompetensiya. – Toshkent: Universitet, 2022. – 71–75–betlar.

6. Tojiboyeva D. O'qituvchi shaxsining psixologik xususiyatlari. – Samarqand: Zarafshon, 2021. – 88–94-betlar.
7. Shoumarov G'.B. Yosh davrlar va pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 289–295-betlar.
8. Musurmonova O. Pedagogik texnologiyalar va psixologik yondashuv. – Toshkent: Innovatsiya, 2023. – 156–bet.
9. Xasanboyeva O.U. Ta'lim jarayonida emotsional barqarorlik. – Buxoro: Durdona, 2022. – 203–208-betlar.
10. Mavlonova R.A. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019. – 311–312-betlar.
11. Эгамбердиев Ф. Т. СПОРТЧИЛАРДА ИРОДАВИЙ СИФАТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ-ПСИХОЛОГИК МУАММО СИФАТИДА //PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 1. – С. 116-118.
12. Эгамбердиев Ф. Т. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ В СПОРТЕ //MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS. – 2021. – С. 24.
13. KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA IJTIMOIIY MOSLASHUV JARAYONIA EF Tuxtayevich. Shokh Articles Library 1 (1)
14. TA'LIM JARAYONIDA O'QUV JAMOASINI BOSHQARISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI EF Tuxtayevich Лучшие интеллектуальные исследования 66 (2), 360-366